

Sl. 115 - Rab, lapidarij, mramorni ulomak

rada.²⁸⁴ Motiv križa s palmetama možda je najrasprostranjeniji u okviru tzv. trogirске klesarske radionice iz prvih desetljeća 9. st., kada se susreće na plutejima na većem broju lokaliteta, kako na obali tako i u dalmatinskom zaleđu.²⁸⁵

Navedene analogije, uz koje bi se mogli navesti i drugi primjeri i lokaliteti, ne samo u Hrvatskoj, nego i drugdje (Italija, Austrija..), upućuju na prevladavajuću pojavu križa s palmetama u ranijem razdoblju razvoja ranosrednjovjekovne skulpture. Najviše spomenika datira se u drugu pol. 8. ili ranije 9. st. To odgovara dataciji rapskog ulomka na temelju stilskih karakteristika djelomično sačuvane palmete. Ako je na pluteju zaista bio isklesan motiv križa s palmetama, to bi bio prvi primjer motiva na otoku Rabu. Budući da su na otoku Rabu u predromaniци omiljeni vegetabilni motivi listova i cvjetova unutar kružnih troprutih okvira

ili vitica, na otoku bi svakako mogli očekivati brojniju pojavu sličnih omiljenih ranosrednjovjekovnih motiva, u što se dobro uklapa moguća pojava motiva križa s palmetama.

Još jedan mali mramorni ulomak, vjerojatno pluteja, sa sačuvanim detaljima troprutog ornamenta, suviše je fragmentaran za potpuniju analizu (Sl. 115, Kat. br. 52). Možda se radi o gornjem rubu, gredi pluteja, sa specifično oblikovanim motivom arkada koje umjesto uobičajenog polukružnog oblika imaju trokutasti oblik koji ne dopušta smještaj dodatnog motiva unutar arkade.

Predromanički ulomci iz Supetarske Drage

Nekoliko lijepih predromaničkih ulomaka čuva se u župnoj kući u Supetarskoj Drgi. Ti ulomci, jednako kao i raniji, starokršćanski, upućuju na problematiku ranije starokršćanske i ranosrednjovjekovne arhitekture na mjestu sačuvane ranoromaničke bazilike sv. Petra (Sl. 116). Ulomci su mogli pripadati crkvi koja se vjerojatno nalazila na mjestu ranoromaničke bazilike iz 11. st.

Od ranosrednjovjekovnih ulomaka jedan bi se mogao datirati u kraj 8. ili početak 9. st. Riječ je o manjem ulomku zabata ili vjerojatnije ciborija (Sl. 117, Kat. br. 53). Ulomak je, naime, moguće smjestiti u predloženu rekonstrukciju kako zabata tako i arkade ciborija. Na rubnome dijelu spomenika oštećene su kuke na dvoprutoj nozi. Iza njih je plastično oblikovan astragal. Treći ornamentalni pojas na spomeniku čini istaknuto oblikovani kimation koji se nalazi između dvije plastične letve. Prema obliku ulomka, njegovim dimenzijama i zastupljenim ornamentalnim motivima, moglo bi se raditi, kako je spomenuto, o dijelu zabata ili još vjerojatnije o središnjem dijelu arkade ciborija.²⁸⁶

²⁸⁴ Na trogirskom sarkofagu iz crkve sv. Sebastijana na sredini pročelne strane u plitkom reljefu isklesana je arkada na stupićima, unutar koje je križ bez pletera s palmetama i rozetama. Zamjetan je potpuni nedostatak predromaničkog pletera na nesumnjivo ranosrednjovjekovnom radu i nedovršenost dekoriranja sarkofaga koji je, uz središnju pročelnu arkadu, trebao biti cjelovitije ukrašen. I ovdje, kao kod poznatih splitskih sarkofaga, izvorni antički sarkofag postaje predmetom naknadnog dekoriranja u ranome srednjem vijeku.

²⁸⁵ N. Jakšić, Reljefi trogirске klesarske radionice iz crkve Sv. Marte u Bijaćima, *SHP* 26/1999, 265-285.

²⁸⁶ U radu o ranim predromaničkim zabatima s kvarnerskih otoka, ulomak sam uvrstila među analizirane zabate, iako sam pomišljala na njegovu pripadnost ciboriju. Usp. M. Jarak 2008, str. 379-391.

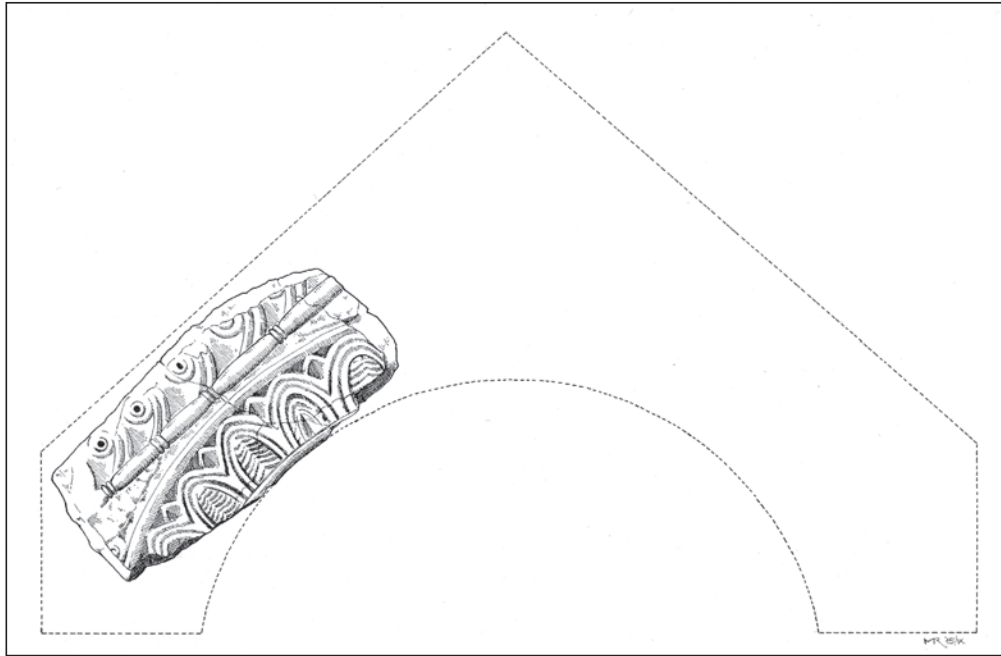
Sl. 116 - Supetarska Draga, Sv. Petar

Ulomak bi se mogao smjestiti u donji dio jedne strane zabata, na što upućuje lučni pojas s kimatijem obrubljen dvjema plastičnim trakama (Sl. 118). Taj pojas bi odgovarao lučnom dijelu zabata, premda je motiv kimatija prilično neobičan za taj dio zabata u kojem se najčešće nalazi neki jednostavni pleterni motiv poput pletenice. U donjem lučnom pojasu zabata mjesto je također za natpis, ukoliko je oltarna pregrada obogaćena i natpisima. Sam motiv kimatija na zabatima oltarnih pregrada pojavljuje se tijekom razvijene predromaničke faze, u pravilu od sredine 9. st. Njegovo mjesto nije uz lučni izrez nego uz rubne kuke, gdje, u bogatijoj predromaničkoj dekoraciji zabata, čini drugi dekorativni pojas koji omeđuje središnju kompoziciju u trokutastom polju zabata.

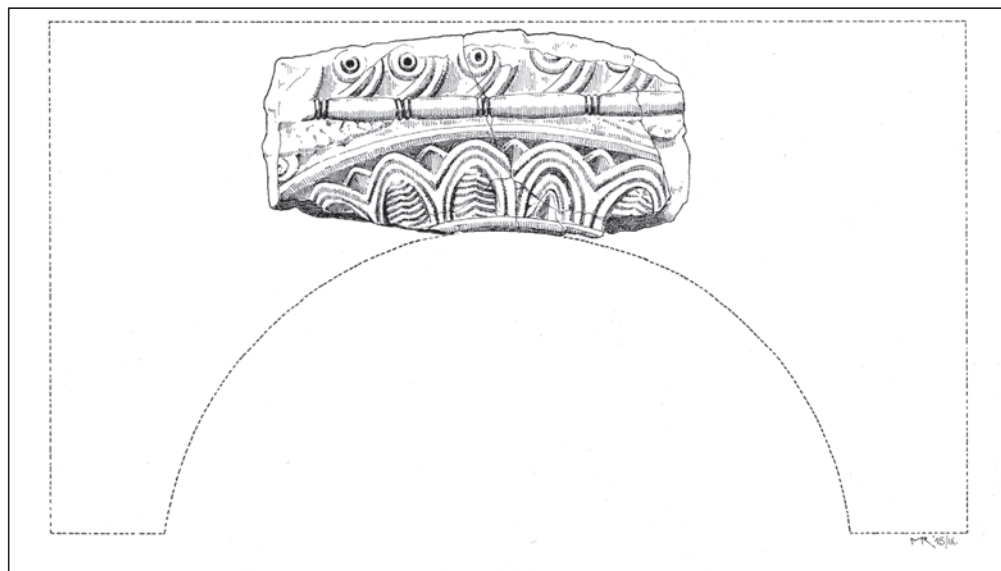
Fragment iz Supetarske Drage dobro se uklapa u središnji prostor arkade ciborija (Sl. 119). Ulomak popunjava tjemeni dio arkade, od vrha lučnog izreza do gornjega ruba arkade. Uz oštećene zavojnice kuka mogla bi se postaviti i završna rubna letva kao gornji završetak arkade ciborija. Raspored ornamentalnih pojaseva nije tipičan niti za arkadu ciborija, međutim, svi ornamentalni motivi na ulomku pojavljuju se na arka-

Sl. 117 - Supetarska Draga, ulomak ciborija

Sl. 118 - Prijedlog rekonstrukcije zabata

Sl. 119 - Prijedlog rekonstrukcije ciborija

dama ciborija. Na ranim ciborijima osobito je često prisutan astragal, o čemu svjedoče primjeri iz Cividalea, Novigrada, Splita, Trogira itd.²⁸⁷ Na arkadama ciborija astragal u pravilu obrubljuje lučni pojas arkade, a kimation se nalazi u gornjem dijelu arkade iznad zone lučnog otvora. Na ulomku iz Supetarske Drage ovi su ornamentalni pojasevi zamijenili mjesta. Ipak, zaobljene letve koje obrubljuju kimation, kao i ravni gornji pojas s kukama, jasno pokazuju da ulomak najbolje odgovara središnjem dijelu arkade ciborija, pa je takva interpretacija najprihvatljivija.

Uz interpretaciju ulomka kao dijela arkade ciborija, zanimljivo je upozoriti na položaj kuka u gornjoj zoni dekoracije. Kako je riječ o središnjem dijelu arkade, kuke bi se trebale

²⁸⁷ Usp. M. Jurković 1995, 141-149; Lj. Karaman 1937-1940, 432-433; T. Burić 1982, T. XIII; P. Vežić, M. Lončar 2009, *passim*.

razdvajati u dva različito usmjerena niza. One su, međutim, sve okrenute na istu stranu, sa zavojnicama koje gledaju na lijevo. Kod ranih predromaničkih spomenika poznata su različita odstupanja, pa se tako kuke mogu naći i niže od rubnog pojasa, unutar arkade. Na jednom reprezentativnom spomeniku, arkadi ciborija iz Brescije, kuke su smještene na standardnom mjestu i izrađene u dva odvojena niza, ali specifično usmjerena.²⁸⁸ Zavojnice su u oba niza okrenute prema sredini arkade, što predstavlja odstupanje od standardne izvedbe rubnih kuka na arkadama ciborija (Sl. 120). Isto tako, među arkadama ciborijâ može se naći poneki primjer za usmjerenost kuka u samo jednom pravcu, kao na ulomku iz Supetarske Drage.

Sl. 120 - Brescia, arkada ciborija

Među predromaničkim djelima jednako okrenute kuke u jednome nizu ima jedna arkada uzidana u izložbenom prostoru u Valpolicelli. Na toj arkadi, koja u lučnome pojasu ima i tropruti pleter, rubove ukrašavaju lijepo isklesane kuke s elegantnim zavojnicama. Stapke kuka se u svojim završecima gotovo dodiruju pokazujući time porijeklo iz antičkog motiva međusobno povezanih voluta. Možda je upravo to oslanjanje na antičke uzore dovelo do jednakog usmjerenja rubnih kuka. Na istoj arkadi ispod kuka nalazi se lijepo oblikovani kimation (Sl. 121).

Arkada iz Valpolicelle ima svoje mjesto u raspravama o počecima pleterne ornamentike u Italiji. Kojem je ciboriju ona pripadala i kako interpretirati postojeći rekonstruirani ciborij na menzi oltara u San Giorgio di Valpolicella, ostaje izvan tematskih okvira

Sl. 121 - Valpolicella, arkada ciborija

²⁸⁸ G. Panazza, A. Tagliaferri, o .c., T. XII, Fig. 34.

Sl. 122 - Supetarska Draga, fragmentarni pilastar

Sl. 123 a - Supetarska Draga, ulomak pilastra

Sl. 123 b - Supetarska Draga, ulomak pilastra

ove knjige.²⁸⁹ Analogija za položaj kuka koje su isklesane u jednome smjeru važna je za interpretaciju ulomka iz Supetarske Drage, čija ikonografska rješenja, iako rijetka, ipak nisu posve usamljena.

Drugi ulomci iz Supetarske Drage pripadali su predromaničkoj oltarnoj pregradi. Riječ je o ulomcima pilastara. Nekoliko tih ulomaka ima vrlo rasprostranjenu ornamentalnu dekoraciju, a jedan pilastar ističe se posebnijom ornamentalnom kompozicijom. Taj pilastar je polovično sačuvan i vrlo lijepo ukrašen ljljanima unutar troprutih kružnica (Sl. 122, Kat. br. 54). Na ulomku su sačuvane četiri kružnice: dvije cjelovito i dvije djelomično. Pilastar uzdužno obrubljuje jednostavne plastične letve, također oštećene, jasno markirajući širinu pilastra. Unutar triju kružnica vidljivi su cvjetovi ljljana kao jedini motiv. Na temelju toga može se pretpostaviti da je cijeli pilastar bio ukrašen istim motivom ljljana u troprutim kružnicama. Takav ornamentalni ukras na pilastrima je prilično rijedak. Češće se susreću rozete, križevi i poneki drugi motiv, ali općenito su češći apstraktni pleterni motivi ili vegetabilni motivi poput onih na pilastrima iz rapske katedrale i crkve sv. Martina. Na pilastru iz Supetarske Drage posebnu specifičnost predstavlja povezivanje učvorenih kružnica malim troprutim lučnim segmentima na oba ruba kompozicije, između učvorenih kružnica. Na tim mjestima se obično nalazi mali trolisni motiv, ali ovdje je izvedena specifičnija dekoracija.²⁹⁰ Pilastar se svojim osloncem na jednostavnu vegetabilnu formu ljljana dobro uklapa među spomenike rane predromaničke umjetnosti, pa je za njega vjerovatna datacija u prvu pol. 9. st.

²⁸⁹ O ciboriju usp. A. Brugnoli, F. Cortellazzo, o. c. Osnovni podaci o problematici s citiranom literaturom dani su u novijim kratkim pregledima lokaliteta: M. Bolla, *La chiesa di San Giorgio di Valpolicella*, Verona 1999; P. Brugnoli, A. Brugnoli, *San Giorgio di Valpolicella*, Vago di Lavagno 2014. Uz arkade koje su ugrađene unutar rekonstruiranog ciborija, i one izložene u Valpolicelli (neki fragmenti čuvaju se u Veroni), u literaturi se raspravljalo i o drugim, ikonografski srodnim arkadama, o čemu usp. B. Brenk, Four Langobardic marble reliefs recently acquired by The Cloisters, u: E. C. Parker (ur.) *The Cloisters, studies in honor of the fiftieth anniversary*, New York 1992, 63-85.

²⁹⁰ Za rubno povezivanje učvorenih kružnica na pilastru s ljljanima nisu mi poznate analogije, iako bi se vjerovatno mogle pronaći.

Od drugoga pilastra sačuvana su dva ulomka (Sl. 123, Kat. br. 55). Taj je bio ukrašen tipičnim motivom troprutih kružnica ispresijecanih dijagonalama. Još jedan ulomak iz Supetarske Drage zbog znatno manje debljine od prethodnih ulomaka, vjerojatno pripada pluteju (Sl. 124, Kat. br. 56). Djelomično je sačuvan motiv troprutih zaobljenih traka koje se presjecaju.

Sl. 124 - Supetarska Draga, ulomak pluteja

Predromanički ulomci iz Sv. Andrije

Nekoliko predromaničkih spomenika sačuvano je u crkvi i samostanu sv. Andrije. Ti bi spomenici, zbog široko prisutnih motiva koji ih ukrašavaju i stilskih karakteristika, mogli biti i ranoromanički. Njihov sadašnji smještaj u kompleksu Sv. Andrije ne mora svjedočiti o njihovom izvornom porijeklu iz istoga kompleksa (Sl. 125).

U samostanu se čuva manji ulomak od vapnenca s motivom virovite rozete (Sl. 126, Kat. br. 57). Prema stilskim karakteristikama, riječ je o ranosrednjovjekovnom spomeniku koji je pripadao crkvenom namještaju. Vidljiva je lijepo oblikovana virovita rozeta s jednim otvorenim završetkom u formi trolista ljljlana.

U crkvi su, u istaku na južnom zidu, uzidani ostaci triju pilastara (Sl. 127, Kat. br. 58). Dva mramorna ulomka u donjem dijelu istaka predstavljaju dijelove dvaju pilastara. Ukrašeni su

Sl. 126 - Rab, samostan sv. Andrije, ulomak crkvenog namještaja

Sl. 125 - Rab, kompleks samostana sv. Andrije